

AVRUPA'NIN BEKÇİSİ

TÜRKİYE'DEKİ
MÜLTECİLERİN HUKUKA
AYKIRI OLARAK
ALIKONULMALARI VE
SINIRDIŞI EDİLMELERİ

AMNESTY
INTERNATIONAL

GİRİŞ

2 Eylül 2015 tarihinde üç yaşındaki Alan Kurdi'nin Türkiye sahilindeki cansız bedenini gösteren fotoğraflar dünyayı şok etti. Alan Kurdi ailesinin Yunanistan'ın Kos (İstanköy) adasına geçmeye çalışırken bindiği teknenin batması neticesinde hayatını kaybeden Suriyeli bir mülteciydi. Ocak ayından beri, yüzbinlerce mülteci, sığınmacı ve göçmen aynı yolculuğu gerçekleştirerek Yunanistan'a varıyor ve bu yolculuk sırasında 627 kişinin hayatını kaybettiği biliniyor.¹ AB'nin Türkiye'ye düzensiz geçişleri durdurması için yaptığı siyasi baskı 2015 yılının ortaları ile sonları arasındaki dönemde arttı ve müzakereler AB ve Türkiye arasındaki kara ve deniz sınırlarındaki düzensiz göçle mücadele edilmesine yönelik bir anlaşmanın hazırlanmasına doğru evrildi.

Aynı süre zarfında Türkiye'de Irak ve Suriye gibi ülkelerdeki savaş ve zulümden kaçan mülteci ve sığınmacıların yaşamlarını olumsuz etkileyen ve daha az bilinen bir insan hakları krizi baş göstermeye başlamıştı. Bu rapor Türkiye'nin AB ile olan kara ya da deniz sınırlarında yakalanan, uzun süreler alıkonulan, dış dünya ile irtibat kurmalarına izin verilmeyen ve bazı vakalarda da Türkiye hukuku ve uluslararası hukukun ihlalini teşkil edecek şekilde ülkelere zorla geri gönderilen yüzlerce mülteci ve sığınmacının içlerinde bulunduğu zorlu durumu belgeliyor.

Türkiye'nin mülteci politikasındaki bu gözle görülür değişim yeni bir gelişme. Zira bu yılın Eylül ayına kadar Türkiye'deki mültecilerin karşı karşıya kaldıkları temel insan hakları meseleleri arasında hukuka aykırı alıkonma ve sınırdışı uygulamaları yer almıyordu. Türkiye², Suriye'den gelen 2,2 milyonun üzerinde kayıtlı geçici koruma altındaki mülteci³ ve diğer ülkelerden gelen yaklaşık 230,000 sığınmacı ve mülteci⁴ ile dünyada en büyük mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan ülke konumunda. Uluslararası Af Örgütü Kasım 2014 tarihinde Türkiyeli yetkililerinin tahsis ettiği kayda değer kaynağa ve olumlu politika uygulamalarına rağmen, yüz binlerce Suriyeli mültecinin konut, eğitim ve sağlık hizmetlerine yeterli erişimleri olmaksızın yokluk içinde olduklarını ya da ciddi bir yokluğa düşme riski altında olduklarını rapor etmişti.⁵ 2015 yılı içindeki yeni uygulamalar özellikle de eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin artmasını sağladıysa da

¹ Uluslararası Göç Örgütü, "Akdeniz Bilgi Notu- Göç Akımları: Avrupa: Varışlar ve Ölümler" 2 Aralık 2015, http://missingmigrants.iom.int/sites/default/files/Mediterranean_Update_2_December.pdf, s. 1.

² BMMYK, *Mülteciler Hakkında Gerçekler ve Rakamlar*, 2014, <http://www.unhcr.org.uk/about-us/key-facts-and-figures.html>.

³ BMMYK, *Suriye Bölgesel Müdahale Planı: Türkiye*, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>.

⁴ Avrupa Komisyonu, *Türkiye 2015 Yılı İlerleme Raporu*, Kasım 2015, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_turkey.pdf, s. 71.

⁵ Uluslararası Af Örgütü, *Hayatta Kalma Mücadelesi: Türkiye'deki Suriye'den Gelen Mülteciler*, 20 Kasım 2014, EUR 44/017/2014, <https://www.amnesty.org/en/documents/EUR44/017/2014/en/>.

İhtiyaçlar arttı. Suriyeli mültecilere destek sağlayan sivil toplum örgütleri de hizmetlerinden yararlanmak isteyen kişilerin sayısında net bir artış olduğunu ifade ediyor. Çalışma izni verilmesine yönelik yasal düzenlemelerin pratikte ya hiç uygulanmadığı ya da oldukça yetersiz bir şekilde uygulandığı, Suriyeli mültecilerin yüzde 90'nın hükümetin kurduğu kampların dışında yaşadığı ve geçimlerini sağlayamadıkları bir ortamda durum çok sayıda insan için vahim olmaya devam ediyor. Türkiye'deki diğer mülteci ve sığınmacılar da benzer ekonomik güçlükleri yaşıyorlar ve 2014 yılında yürürlüğe giren *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu* pratikte nadiren uygulanıyor. Sonuç olarak gerçekte çok az sayıda iltica başvurusu değerlendiriliyor.

Türkiye'deki çok sayıda mülteci ve sığınmacının içinde bulunduğu bu vahim koşullar hiç şüphe yok ki bu kişilerin AB'ye doğru düzensiz olarak yönelmelerine katkıda bulunuyor. Türkiye'de hayata tutunamayan mülteci ve sığınmacılarla, Afrika ve Orta Doğu'dan gelip Türkiye'den transit olarak geçen kişiler giderek artan bir şekilde AB'ye düzensiz olarak yöneliyorlar.⁶ 1 Ocak 2015 ve 10 Aralık 2015 tarihleri arasında 792,000'den fazla kişi Yunanistan'a deniz yoluyla düzensiz bir şekilde vardı.⁷ Bu sayı 2014 yılının ilk on ayında-yani aynı dönemde- gerçekleşen sayı ile kıyaslandığında yüzde 1300'lük bir artışa tekabül ediyor. Denizdeki koşulların tehlikeli olduğu Ekim ayı içinde bile 150,000'den fazla insan Türkiye'den Yunanistan'a geçiş yaptı. Bu sayı Ekim 2014'te 8,500 olarak gerçekleşmişti. Varışların büyük çoğunluğu ise Suriyeli mültecilerden oluşuyordu.⁸

Bu bağlamda, AB ve Türkiye arasında, 15 Ekim tarihli Ortak Eylem Planı⁹ temelinde hazırlanan ve 29 Kasım 2015'teki özel bir toplantıda imzalanan göç anlaşması endişe verici tehlikelerle dolu.¹⁰ Uluslararası Af Örgütü'ne AB tarafından taahhüt edilen 3 milyar Avronun büyük bir bölümünün, Ortak Eylem Planı'nda da yer verildiği üzere, Türkiye'deki mültecilerin insani koşullarının iyileştirilmesinde kullanılacağı ifade edildi.¹¹ Bu durum neredeyse tamamı Türkiye'de ve Suriye'ye komşu ülkelerde barınan Suriyeli mültecilere yönelik AB'nin mali sorumluluğunun oldukça gecikmiş ve fazlasıyla ihtiyaç duyulan bir onayı. Ancak öte yandan, söz konusu anlaşma

⁶ BMMYK 2014 yılında Türkiye'den aralarında 284 Suriyelinin de bulunduğu 8944 mülteciyi yeniden yerleştirdi. 2013 yılında yerleştirilen Suriyeli mülteci sayısı 22'di. Bkz: BMMYK, *Küresel Düzeydeki Tahmini Yeniden Yerleştirme İhtiyacı: 2016*, Temmuz 2015, <http://www.unhcr.org/558019729.html>, s. 54.

⁷ BMMYK, "Yunanistan Özet Verileri," 11 Aralık 2015, <http://data.unhcr.org/mediterranean/download.php?id=262>.

⁸ Frontex, "Yunanistan adalarına 2015 yılının ilk on ayında 540,000 göçmen varış yaptı," 10 Kasım 2015, <http://frontex.europa.eu/news/540-000-migrants-arrived-on-greek-islands-in-the-first-10-months-of-2015-4uH4FJ>.

⁹ Avrupa Komisyonu, *AB-Türkiye Ortak Eylem Planı*, 15 Ekim 2015, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5860_en.htm.

¹⁰ Uluslararası Af Örgütü, *Korku ve Tel Örgüleri: Avrupa'nın Mültecileri Dışarıda Tutma Yaklaşımı*, 17 Kasım 2015, EUR 03/2544/2015, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur03/2544/2015/en/>, s. 53-54.

¹¹ Ankara'da AB Türkiye Delegasyonu ile gerçekleştirilen mülakat, 4 Aralık 2015.

uluslararası koruma ihtiyacı olan kişilere AB topraklarında sığınma başvurusunda bulunmaları için herhangi bir inanılırlığa sahip güvenli ve yasal yollar önermiyor. Oysa düzensiz göçün esas kaynaklarından biri de bu yolların bulunmaması. Türkiye ve AB üye devletleri arasında sınırın gözetilmesi ve düzensiz geçişlerin engellenmesine yönelik önerilen bu işbirliği daha fazla sayıda insanın daha uzun ve aynı zamanda daha tehlikeli deniz güzergâhlarını kullanarak yaşamlarını riske atmak durumunda kalmalarına yol açacak. Dolayısıyla göç anlaşması bu yönüyle Türkiye'den Bulgaristan ve Yunanistan'a uzanan kara güzergâhlarının fiili olarak kapanmasına neden olan başarısız AB politikasının bir devamı niteliğinde.

Bu rapor göç anlaşmasının yapılması ile anlaşmanın imzalanmasını takip eden süre zarfında AB'ye düzensiz olarak geçmeye teşebbüs eden mülteci ve sığınmacıların hukuka aykırı bir biçimde alınulmalarını ve sınır dışı edilmelerini inceliyor. Rapor ayrıca söz konusu hukuka aykırı uygulamalara son verilmesi, yaşanan ihlallerin soruşturulması, mağdurlara kapsamlı tazmin sağlanması ve göç anlaşmasının uygulanması ile uluslararası insan hakları hukuku ve standartlarına uyumunu bağımsız olarak izleyecek bir mekanizmanın oluşturulması da dâhil olmak üzere AB ve Türkiye'ye yönelik bir dizi tavsiyelerde de bulunuyor.

METODOLOJİ

Bu rapor Uluslararası Af Örgütü'nün Ekim, Kasım ve Aralık 2015 tarihlerinde alınulan ve kimi Türkiye'den sınır dışı edilen 50'den fazla mülteci ve sığınmacı ve bu kişilerin akrabalarıyla gerçekleştirdiği yüz yüze ve telefon mülakatlarına dayanılarak hazırlandı.¹² Uluslararası Af Örgütü araştırmacıları mülakatları Ankara, Bursa, Gaziantep, Hatay, İstanbul, Osmaniye ve Şanlıurfa'da gerçekleştirdiler. Bu araştırma kapsamında Uluslararası Af Örgütü ayrıca sivil toplum örgütleri, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Başbakanlık'tan bir temsilci ve AB Türkiye Delegasyonu ile de görüştü. Uluslararası Af Örgütü zorla geri gönderilmelerin gerçekleştirildiği bildiren iki alıkonma merkezine erişim talebinde de bulundu. Türkiye yetkilileri Uluslararası Af Örgütü'ne Osmaniye ilindeki Düziçi kampına giriş izni verirken, Erzurum ilindeki Erzurum Geri Gönderme Merkezi'ne girişine ise izin vermedi.

¹² Uluslararası Af Örgütü 22'si Erzurum Geri Gönderme Merkezi'nde tutulan kişi veya aileleri ve 25'i de Düziçi alıkonma merkezinde tutulan kişi ve aileleri olmak üzere toplamda 47 kişiyle yüz yüze mülakatlar gerçekleştirdi. Alınulan kişilerden 10'u kadın, 33'ü erkek ve 4'ü çocuktur.

ALIKONMA

Mülteci ve sığınmacılar tarafından tutarlı bir biçimde aktarılan anlatımlara göre Türkiye yetkilileri Eylül 2015 tarihinde AB'ye düzensiz olarak geçmeye teşebbüs eden kişilerden bir bölümünü yakalamaya ve bu kişileri ülkenin güneyi ya da doğusunda bulunan binlerce kilometre uzaklıktaki alıkonma merkezlerine transfer etmeye başladı. Aktarılanlara göre cep telefonlarına el konulması ve avukatlarla aile üyelerinin ziyaretlerinin yasaklanması yoluyla insanların dış dünyayla olan irtibatları kesildi. Mülteci ve sığınmacılar birkaç hafta ile yaklaşık iki ay gibi değişen sürelerde alıkonuldular ve kendilerine alıkonma nedenleri bildirilmedi. Alıkonulan kişilerden bir bölümü görevliler tarafından fiziksel olarak kötü muameleye uğradıklarını bildirdi. Aşağıda yer verildiği üzere mülteci ve sığınmacılar tarafından Uluslararası Af Örgütü'ne aktarılan bu alıkonma uygulaması Türkiye'nin ulusal ve uluslararası hukuk çerçevesindeki yükümlülüklerinin ihlali anlamına geliyor. Alıkonulan bazı kişiler kısa bir süre içinde serbest bırakılırken aralarında küçük çocukları olan aileler de dâhil olmak üzere diğer kişilerin neden bu hukuka aykırı uygulamalara maruz bırakıldıklarının yanıtı ise henüz bilinmiyor.

Bu raporda belgelenen alıkonmaların (ve aşağıda yer verilen sınırdışı uygulamalarının) yalnızca buz dağının görünen bir kısmı olabileceğine dair kanıtlar da mevcut. Alıkonulan kişilerin dış dünyayla olan irtibatları kesildiğinde maruz kaldıkları ihlalleri açığa çıkarmak oldukça güçleşiyor. Bu raporda belgelenen vakaların büyük bir bölümünden şans eseri bir biçimde ya da Uluslararası Af Örgütü'nün irtibat numarasına sahip alıkonulan kişilerin veya akrabaların yetkililerden gizli kullanılan cep telefonları ile yaptıkları bildirimler sayesinde haberdar olundu. Vakaların birinde, alıkonulan bir grup Uluslararası Af Örgütü ile temas edebilmeyi başardı; ancak sonrasında kendilerinden bir haber alınamadı. 26 Kasım 2015 tarihinde Uluslararası Af Örgütü'ne İran ve Irak'tan gelen 60'tan fazla Kürt sığınmacının olduğu bir grubun alıkonulduğu ve sınırdışı tehdidiyle karşı karşıya olduğu iletildi. Grup daha sonra bölündü ve gruptaki kişilerin bir bölümü Türkiye'nin batısındaki Kocaeli'nde bulunan bir alıkonulma merkezine sevk edildi. Merkezin GPS koordinatları Uluslararası Af Örgütü araştırmacılarına sığınmacılar ya da bu kişilerin aile üyeleri tarafından gönderildi. 27 Kasım 2015 günü 2:30'da Uluslararası Af Örgütü araştırmacısına gönderilen ve "lütfen bize yardım edin" yazan cep telefonu mesajı bu grupta kurulan son temas oldu. Telefonlara daha sonra ulaşılamadı. Dolayısıyla bu gruptaki kişilerin halen söz konusu yerde alıkonulup konulmadıkları, serbest bırakılıp bırakılmadıkları, başka bir alıkonma merkezine sevk, veya sınırdışı edilip edilmedikleri tespit etmek imkânsız hale geldi.

Alıkonulan mültecilerin tamamı Uluslararası Af Örgütü'ne Edirne ya da Muğla gibi batıdaki sınır illerinden birinde yakalandıklarını ifade ettiler.

Uluslararası Af Örgütü'ne aktardıkları bilgilere göre Edirne'deki protestolarda yer alan ve 24 Eylül tarihinde alıkonulan yaklaşık 112 kişinin de aralarında olduğu bu kişilerin büyük bir bölümü AB'ye düzensiz bir şekilde geçmeye teşebbüs ederken ya da bu amacı güderken engellendiklerini söyledi. Alıkonulan kişilerden bir bölümü ise sadece yanlış zamanda yanlış bir yerdeydi. Nitekim Uluslararası Af Örgütü'ne alıkonulan Suriyeliler arasında bulunan iki grubun Bodrum'da tatillerini geçirirken yetkililer tarafından alıkonulduklarını, bir ailenin de deniz kıyısındaki bir restoranda akşam yemeği yerken alındıkları bilgisi verildi.¹³

Mülteci ve sığınmacılar, yakalanmalarının ardından binlerce kilometre uzaktaki Osmaniye Düziçi kampına ya da Erzurum Geri Gönderme Merkezi'ne götürülmeden önce yakalandıkları yerde alıkonulduklarını söyledi. Uluslararası Af Örgütü araştırmacıları Eylül 2015 tarihinde Düziçi kampına götürülürken çekildiği iddia edilen, sivil polislerin dışarıda, ailelerin ise oldukça endişeli olarak bir otobüsün içinde olduğunu gösteren iki video kaydını izledi. Kayıtlarda Arapça konuşan kişilerden bir bölümünün otobüs yolculuğuna devam etmek istemedikleri ve diğerlerini "İnin- bize ne yapacaklar?"- diyerek otobüsten inmeye teşvik ettikleri; bazı kişilerin de "BM nerede?" ve "Denizde ölmek istiyoruz" dedikleri duyuluyor.¹⁴

Transfer edilen insanlara nereye götürüldükleri bilgisi ya verilmedi ya da bu bilgi yanlış verildi. Görüşülen kişilerden birçoğu kendilerine AB'ye ya da İstanbul'a götürüldüklerinin söylendiğini ifade etti. Yetkili makamların telefonlara el koymasına rağmen bazı kişiler telefonlarını saklamayı başarak konumlarını akıllı telefonlarında bulunan GPS vasıtasıyla daha sonra kendileriyle temas kurmaya çalışacak olan aile üyeleriyle paylaşabildiler. Bu konumların Uluslararası Af Örgütü ile de paylaşılması sayesinde Uluslararası Af Örgütü araştırmacıları Düziçi ve Erzurum gibi alıkonma yerlerini tespit edebildi. Diğer mülteci ve sığınmacılar ise bir alıkonma merkezinden diğerine götürülürken nerede olduklarını anlamak için, çoğu zaman da yanlış bir şekilde, yol tabelalarını kullandılar. Alıkonulan mülteci ve sığınmacıların Uluslararası Af Örgütü'ne verdiği bilgilere göre bu kişiler yol boyunca birden fazla yerde tutulduklarından ve Türkiye'nin güneyi ve doğusundaki alıkonma merkezleri, yakalandıkları batı kıyılarından bin kilometreden daha uzak olduğundan ötürü nihai olarak alıkonuldukları merkeze varmaları günler aldı.

Mülteci ve sığınmacılar Uluslararası Af Örgütü'ne Düziçi ya da Erzurum'a varmalarının ardından, birkaç hafta ila yaklaşık iki ay gibi değişen sürelerle alıkonulduklarını ifade etti. Görüşmeciler Uluslararası Af Örgütü'ne her iki yerde de Afganistan, İran, Irak, Sudan ve Suriye gibi mültecilerin geldiği

¹³ Gaziantep'teki bir sivil toplum örgütüyle gerçekleştirilen mülakat, 1 Aralık 2015.

¹⁴ Uluslararası Af Örgütü'ne daha önceden Düziçi'nde alıkonulan bir kişi tarafından 23 Kasım 2015 tarihinde gönderilen video kayıtları.

ülkelerden yüzlerce kişinin de alıkonulduğunu anlattı.

Alıkonma uygulamasını gerçekleştiren yetkili makamların uyguladığı (ve aşağıda yer verilen) kısıtlamalara rağmen, mülteci ve sığınmacılar alıkonuldukları gerçeğini ve alıkonulmanın yapıldığı yeri gösterecek çok sayıda destekleyici delili sunmayı başarabildi. Örneğin Suriyeli bir kadın mülteci Uluslararası Af Örgütü'ne yetkililerden saklamayı başarabildiğini söylediği telefonuyla çektiği Düziçi kampının içini gösteren fotoğrafları paylaştı. Araştırmacılara ayrıca yatak olduğu tahmin edilen ve üzerindeki mavi plastik işarette "Erzurum GGM" yazan bir fotoğraf da gösterildi. Bu ibare *Erzurum Geri Gönderme Merkezi*'nin kısaltılışı olabilir.

KEYFİ ALIKONMA

Uluslararası Af Örgütü'ne onlarca mülteci ve sığınmacı tarafından aktarılan alıkonma uygulamaları keyfi ve dolayısıyla da hukuka aykırıdır. Göçle ilgili olarak yapılan alıkonmalar¹⁵ da dâhil olmak üzere herhangi bir alıkonma uygulamasının keyfi olmaması için söz konusu uygulama hukukun öngördüğü şekilde, durumun gerekliliklerine uygun ve ulaşılmak istenilen meşru amaçla orantılı olmalıdır.¹⁶ Türkiye kanunları uyarınca Suriyeli olmayan yabancı uyruklu kişiler bazı şartlarda, örneğin sığınma başvurusu değerlendirilirken ya da sınır dışı işlemleri devam ederken, idari gözetim altına alınabilmektedir.¹⁷ Ancak, grup temelinde Geçici Koruma Statüsü verilen ve dolayısıyla da değerlendirilmesi gereken bireysel bir sığınma talebinde bulunamayan ve devam eden çatışmalardan ötürü de Suriye'ye sınırdışı edilemeyen Suriyeli mültecilerin idari gözetimi içinse Türkiye hukukunda net bir dayanak bulunmuyor.

Her hâlükârda, herhangi bir alıkonma uygulamasının keyfi olmaması için alıkonulan kişiler özgürlüklerinden mahrum bırakılma gerekçeleri hakkında bilgilendirilmelidir.¹⁸ Uluslararası Af Örgütü'nün görüştüğü onlarca mülteciye hiçbirine hangi gerekçeyle alıkonulduklarına dair bir bilgi verilmemişti. Çeşitli Türkiye yetkilileri, Uluslararası Af Örgütü'ne mülteci ve sığınmacıların "güvenlik" ya da "suç işledikleri" gerekçesiyle idari gözetim altına alınabileceklerini ifade ettiyse de bu gerekçelerin yasadaki dayanaklarına herhangi bir atıfta bulunmadılar.¹⁹ Uluslararası Af Örgütü, görüştüğü tüm mülteci ve sığınmacılar arasında yalnızca üç kişiden oluşan bir grup için alıkonma gerekçesi olabileceğini tespit etti. Bu gruptaki kişilere verilen sınır dışı tebliğleri Suriyeli mültecilerin sınırdışı amaçlı tutulduklarını

¹⁵ BM İnsan Hakları Komitesi, *Madde 9 (Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği) Konulu 35 Sayılı Genel Yorum*, 16 Aralık 2014, CCPR/C/GC/35, <http://www.refworld.org/docid/553e0f984.html>.

¹⁶ *Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi*, 6 Aralık 1966, Madde 9(1).

¹⁷ *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*, Madde 57 ve 68. Ayrıca uluslararası hukuka göre mülteci ve sığınmacıların özgürlük hakları kısıtlanarak alıkonulmaları istisnai olmalı ve bu uygulama her bireyin kişisel durumları temelinde yapılacak bir değerlendirmenin sonucuna dayanmalıdır.

¹⁸ *Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi*, 6 Aralık 1966, Madde 9(2).

¹⁹ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve Başbakanlık yetkilileriyle Ankara'da gerçekleştirilen mülakatlar, 4 Aralık 2015.

gösteriyordu.²⁰

TAM BİR TECRİT (INCOMMUNICADO) HALİNDE ALIKONULMALAR

Mülteci ve sığınmacılar Uluslararası Af Örgütü'ne Düziçi ve Erzurum'da alıkonuldukları süre içinde cep telefonlarına el konulması ve avukatlarla aile üyelerinin ziyaretlerinin yasaklanması suretiyle dış dünyayla olan irtibatlarının kesildiğini aktardı. Alıkonulan kişilerden bazıları saklayabildikleri telefonlar aracılığıyla gizlice akrabalarına ulaşmayı başarabilseler de, mülteci ve göçmenlere yapılan bu uygulama tam bir tecrit halindeki (incommunicado) alıkonulmayı teşkil ediyor. Bu uygulama uluslararası hukukun yanı sıra, alıkonulan kişilerin aile bireyleri ile avukatlara erişimlerinin sağlanacağını belirten Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun da ihlali anlamına geliyor.²¹

2 Ekim tarihinde bir avukatın İstanbul'daki Kumkapı Geri Gönderme Merkezi'ndeki üç mülteciyle görüşmesine, 16 Ekim tarihinde ise bu kişilerin Erzurum Geri Gönderme Merkezi'ne sevk edilmelerinin ardından bir başka avukatla görüşmelerine izin verilmedi.²² Diğer vakalarda, avukatla görüşmek isteyen mülteci ve sığınmacılara bu imkân tanınmadı. Kasım ayında sınır dışı edildikten sonra Türkiye'ye dönen Suriye Afrin'li ve 43 yaşındaki erkek bir mülteci bir avukatla görüşmek istediğini söylediğinde, Erzurum'daki görevlilerin kendisine Türkiye kanunlarının buna izin vermediğini söylediklerini Uluslararası Af Örgütü'ne anlattı.²³ Sınırdışı edildikten sonra Türkiye'ye dönen bir diğer kişi ise -Suriye Halep'li 35 yaşında bir kadın- Türkiye'nin batısındaki Aydın Geri Gönderme Merkezi'nde avukatla görüşmeyi talep ettiğini ama polisin kendisine böyle bir hakkının olmadığını söylediğini aktardı.²⁴

Uluslararası Af Örgütü'nün haberdar olduğu vakalardan yalnızca birinde batı sınır bölgesinden Düziçi ya da Erzurum'a getirilerek alıkonulan bir kişiye görüşme izni verilmişti. Suriyeli yetişkin bir erkek Uluslararası Af Örgütü'ne Düziçi'nde alıkonulan eşiyile bir hafta boyunca görüşmesine izin verilmediğini ve ancak alıkonma yerine sevk edildiği aracı takip ederek birkaç dakikalığına görüşebilme izni aldığını ifade etti.²⁵

Uluslararası Af Örgütü'nün farklı zamanlarda görüştüğü üç aile Erzurum'a gittiklerini ancak oradaki yetkililerin ya aile bireylerin orada olduklarını inkâr ettiklerini ya da orada olup olmadıklarına dair herhangi bir bilgi

²⁰ Sınırdışı belgeleri Uluslararası Af Örgütü tarafından görüldü.

²¹ Madde 59(1)(b) ve Madde 68(8).

²² İstanbul'da erkek bir mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 23 Kasım 2015; Uluslararası Af Örgütü, *Acil Eylem: Alıkonulan Mültecilere Dair Kaygılar Artıyor*, EUR 44/2709/2015, 21 Ekim 2015, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur44/2709/2015/en/>.

²³ İstanbul'da erkek bir mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 25 Kasım 2015.

²⁴ Hatay'da kadın bir mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 2 Aralık 2015.

²⁵ Bir mültecinin eşiyile Londra'dan telefon üzerinden gerçekleştirilen mülakat, 13 Kasım 2015.

vermediklerini anlattılar. Şam'dan gelen ve Erzurum Geri Gönderme Merkezi'ndeki erkek kardeşini ziyaret etmeye çalışan 30 yaşındaki bir kadın Uluslararası Af Örgütü'ne annesi ile birlikte Geri Gönderme Merkezi'nin giriş kapısından ayrılmayı reddettiklerinde yetkili makamların kendilerini de alıkoymakla tehdit ettiklerini ifade etti.²⁶ Kızının gizlice Erzurum Geri Gönderme Merkezi'nde olduğu bilgisini iletmesinin ardından 23 saat süren bir yolculuğun ardından Erzurum'a giden Suriyeli bir babaya da yetkili makamların verdiği yanıt "size burada olup olmadığını söyleyemeyiz" şeklinde oldu. Babasının kızına üşüdüğü için getirdiği hırkayı vermesine de izin verilmedi.²⁷

ALIKONMA SÜRECİNDE KÖTÜ MUAMELE

Uluslararası Af Örgütü alıkonma yerlerinde yaşanan üç kötü muamele vakasına ilişkin güvenilir bilgilere ulaştı. Erişilen (ancak bağımsız olarak doğrulanamayan) anekdot temelli diğer bildirimler de kötü muamelenin daha yaygın olarak yaşandığı izlenimini uyandırıyor.

Erzurum'a sevk edildikten sonra bulunduğu bir alıkonulma merkezinden²⁸ Uluslararası Af Örgütü'ne ulaşan üç kişiden biri olan Suriyeli yetişkin bir erkek, Edirne Geri Gönderme Merkezi'ndeki bazı polisler tarafından dövüldüğünü anlattı.²⁹ Ayrı olarak görüşülen kişilerden bir diğeri de bu kişi ve 10 yetişkin erkeğin bir başka odada dövüldüklerini duyduğunu ve sonra da yaralarını gördüğünü ifade etti.³⁰ 19 yaşındaki bir mülteci bu kişinin Erzurum Geri Gönderme Merkezi'ne getirildiğinde yaralı olduğu kayıt altına alınırken kendisine tercümanlık yaptığını söyledi.³¹ Uluslararası Af Örgütü'ne verilen bir fotoğrafta sol bacağına tamamı çürükler içinde olan bir erkek görülüyor ve mülteciler resimdeki bu kişinin Uluslararası Af Örgütü'nü alıkonma merkezinden arayan kişi olduğunu ifade ettiler.³²

40 yaşındaki Suriyeli bir erkek Erzurum Geri Gönderme Merkezi'nde Eylül ayı sonları ile Kasım ayı sonları arasındaki bir dönemde elleri ve ayakları bağlanmış bir şekilde yedi gün boyunca bir odada tecrit edildiğini anlattı. Bu kişi Uluslararası Af Örgütü'ne "ellerini ve ayaklarını zincirlediklerinde köle gibi, sanki insan değilmişsin gibi hissediyorsun" dedi. Arkadaşının Erzurum Geri Gönderme Merkezi'nden getirdiği ve merkezin mali kaynağının yüzde 85'inin AB tarafından sağlandığını gösteren etikete işaret eden bu kişi "bize bu işaret altında işkence yaptılar" dedi.³³

²⁶ Şanlıurfa'da kadın bir mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 30 Kasım 2015.

²⁷ Hatay'da bir mültecinin babasıyla gerçekleştirilen mülakat, 2 Aralık 2015.

²⁸ Uluslararası Af Örgütü mültecinin bulunduğu mekânı bilmekte, ancak kişinin güvenliği için bu bilgiyi gizli tutmaktadır.

²⁹ İstanbul'da erkek bir mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen mülakat, 30 Kasım 2015.

³⁰ Hatay'da kadın bir mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 2 Aralık 2015.

³¹ İstanbul'da erkek bir mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 25 Kasım 2015.

³² Şanlıurfa'da iki erkek mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 30 Kasım 2015.

³³ İstanbul'da erkek bir mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 25 Kasım 2015.

İkisi Suriyeli biri Faslı üç kadın da Uluslararası Af Örgütü'ne Erzurum Geri Gönderme Merkezi'ne varmalarının ardından tüm kadınların çıplak aramaya maruz bırakıldıklarını aktardı. Görüşülen kadınlar başta giysilerini çıkarmayı reddedince altı kadın güvenlik görevlisinin kendilerine güldüğünü ve "Çıkarana kadar buradasınız" dediklerini ifade etti.³⁴ Kadınlardan biri Uluslararası Af Örgütü'ne serbest bırakılmasının üzerinden birkaç hafta geçmesine rağmen uyumasına mani olan kâbuslar gördüğünü söyledi.³⁵

AB fonlarının göçle ilgili alıkonulma yerlerindeki ekipman için kullanılması

Uluslararası Af Örgütü'ne Erzurum Geri Gönderme Merkezi'nde alıkonulan farklı mülteci grupları tarafından alınan ve üzerlerinde "Katılım Öncesi Programı Aracı: AB Katkısı %85, Ulusal Katkı %15" ibareleri bulunan etiketler ve etiketlenmiş eşyalar gösterildi. Alıkonulan kişiler bu etiketlerin yataklar, havlular ve dolaplar da dâhil olmak üzere merkezdeki çeşitli eşyaların üzerine yapıştırıldığını söyledi. Etiketle yer alan Avrupa Yardım kodu (135004/IH/SUP/TR) 2013 yılında Türkiye'deki geri gönderme merkezlerine ilişkin AB Proje Teklif Çağrısındaki kodla uyuyor.³⁶

AB hâlihazırda Türkiye'deki mülteci ve göçmenlere yönelik merkezlere verdiği mali desteği artırmayı planlıyor. 6 Ekim 2015 tarihli Taslak Eylem Planı'nda da "AB'nin ortak fonuyla altı mülteci kabul merkezinin açılmasına öncelik verileceği" ibaresi yer alıyor.³⁷ 15 Ekim tarihli Eylem Planı'nda ise bu merkezlere değinilmiyor.³⁸ Ancak AB Türkiye Delegasyonu AB ve Türkiye'nin bu merkezleri alıkonma merkezi olarak açmaya karar verdiklerini teyit etti.³⁹

Bu tür merkezlerde insan haklarına uyumluluğunun sağlanması için merkezlerdeki koşulları ve uygulanmaları etkili ve bağımsız bir şekilde izleyecek mekanizmaların kurulması zorunludur. Bu yerlere sağlanacak fonlar insan haklarına uyum koşuluna bağlanmalıdır.

DÜZİÇİ KAMPINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ALIKONULMALAR

Uluslararası Af Örgütü araştırmacılarının Düziçi kampını ziyaret ettiği 2 Aralık 2015 tarihinde resmi istatistikler kampta o gün itibarıyla 377 Suriyeli

³⁴ İstanbul'da iki kadın mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 25 Kasım 2015; Hatay'da kadın bir mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 2 Aralık 2015.

³⁵ İstanbul'da kadın bir mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 10 Aralık 2015.

³⁶ Örneğin bkz: Avrupa Komisyonu, "Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Tesisi İçin Ekipman Sağlanması (II. Aşama)," 29 Ağustos 2013,

<https://webgate.ec.europa.eu/europeaid/online-services/index.cfm?ADSSChck=1415585376922&do=publi.detPUB&AOREF=135004&userlanguage=en>

³⁷ Avrupa Komisyonu, *Taslak Eylem Planı: Suriye ve Irak'taki durum ışığında Mülteciler ve Göç Yönetiminin Desteklenmesinin Artırılması üzerine AB-Türkiye İşbirliği*, 6 Ekim 2015, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5777_en.htm.

³⁸ Avrupa Komisyonu, *AB-Türkiye Ortak Eylem Planı*, 15 Ekim 2015, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5860_en.htm.

³⁹ Ankara'da AB Türkiye Delegasyonu ile gerçekleştirilen mülakat, 4 Aralık 2015.

mülteci olduğunu ve kampın açıldığı Eylül 2015 tarihinden bu yana yaklaşık olarak 1,500 kişinin kampta tutulduğunu gösteriyordu. Türkiye yetkilileri Düziçi kampını bir alıkonma merkezinden ziyade barınma merkezi olarak değerlendiriyor. Yetkililer Uluslararası Af Örgütü'ne hâlihazırda kampta "barındırılan" kişilerin "evsizler ya da dilencilik yapan kişiler"⁴⁰ olduğunu ifade etti. Yetkililer kampın ayrıca Eylül 2015 tarihinde Yunanistan'a düzensiz olarak geçmeye çalışarak "kamu düzenini tehdit eden" mülteci ve sığınmacıların barındırılması için kullanıldığını da kabul etti.⁴¹ Ancak yetkililerin mülteci ve sığınmacıların buraya kendi iradeleriyle değil yetkili makamlar tarafından alınan bir karara istinaden getirildiklerini ve kamptan ayrılmalarına müsaade edilmediğini teyit etmesi, kampın aslında fiilen bir alıkonma yeri olduğu ortaya koyuyor. Yetkili makamlar Uluslararası Af Örgütü'ne kampta tutulan kişilerin barınma yeri ve kendilerini idame ettirecek imkânlarla sahip olduklarını göstermeleri koşuluyla ya da Suriye'ye gönüllü olarak geri dönmeyi kabul etmeleri halinde serbest bırakılabileceklerini ifade etti. Suriyeli mültecilere çalışma izni verilmediği göz önünde bulundurulduğunda herhangi bir gelir gösterebilmek neredeyse imkânsız. Bu durumun kendisi de Suriye'ye geri dönmenin kamptan ayrılabilme için geçerli tek seçenek olduğunu ve dolayısıyla da aşağıda yer verildiği üzere Türkiye'nin ulusal ve uluslararası hukuk uyarınca sahip oldukları yükümlülüklerin ihlali anlamına geliyor. Kamptaki yetkililer Uluslararası Af Örgütü'ne Suriyeli mültecilerin kampta barındırılmaktan ötürü memnun olduklarını da söyledi. Ancak yetkililer tarafından tutulan istatistikler yüksek duvarlar ve tel örgülerle çevrili bu yerden Eylül 2015 tarihinden beri 30 kişinin firar ettiğini gösteriyordu.⁴² Uluslararası Af Örgütü'ne yetkili nezareti olmaksızın alıkonma yerindeki kişilerle mülakat yapabilme izni verilmedi ancak ziyaret esnasında alıkonulan kişilerden biri Uluslararası Af Örgütü araştırmacılarına "Burası bir hapisane mi? Biz hapisanede miyiz yoksa bir kampta mı? Çalışmak için ayrılmak istiyoruz ama ayrılamıyoruz" dedi.⁴³

SINIRDIŞI

Uluslararası Af Örgütü'nün elde ettiği güvenilir ve tutarlı anlatımlar, çok sayıda hukuka aykırı alıkonulma vakasının ardından yetkili makamların mülteci ve sığınmacıları Suriye ve Irak'a zorla geri gönderdiğini gösteriyor. Hem ulusal hukuk hem de uluslararası hukuk kişilerin ciddi insan hakları ihlalleriyle karşılaşma riskinin olduğu bir yere sınırdışı edilmelerini

⁴⁰ Düziçi'ndeki merkez yetkilileriyle gerçekleştirilen mülakatlar, 2 Aralık 2015.

⁴¹ Düziçi'ndeki merkez yetkilileriyle gerçekleştirilen mülakatlar, 2 Aralık 2015; Ankara'da Başbakanlık yetkilisiyle gerçekleştirilen mülakat, 4 Aralık 2015.

⁴² Düziçi Geçici Barınma Merkezi, "Günlük Genel Raporu," 2 Aralık 2015.

⁴³ Düziçi ziyareti, 2 Aralık 2015.

yasaklıyor. Geri göndermeme (*non-refoulement*) ilkesi olarak da bilinen bu yasağın birkaç şekilde ihlal edilmesi mümkün. Bu ilke kişilerin menşe ülkelerine doğrudan zorla geri gönderilmeleri halinde ihlal edilebileceği gibi süresiz biçimde alıkonma tehdidi gibi yollarla mültecilerin yaşamlarının ya da özgürlüklerinin riske gireceği yerlere geri dönmeye dolaylı olarak zorlanması hallerinde de ihlal edilebiliyor.

Uluslararası Af Örgütü'nün gerçekleştirdiği araştırma Türkiye yetkililerinin geçtiğimiz aylarda yüzden fazla kişiyi Suriye ve Irak'ta ciddi insan hakları ihlalleri riskiyle karşı karşıya kalacakları şekilde sınırdışı ettiğini ortaya koyuyor. Bağımsız olarak doğrulanamayan bilgiler bu süreçte gerçekleştirilen zorla geri göndermelerin sayısının çok daha yüksek olduğu ve Afganistan'a yapılan geri göndermeleri de kapsadığı izlenimini uyandırıyor.

Uluslararası Af Örgütü, Erzurum Geri Gönderme Merkezi'nden Hatay ilindeki Cilvegözü/Bab al Hawa sınır kapısına götürülmek üzere kısa bir süre önce otobüse bindirildiklerini söyleyen iki Suriyeli mülteciyle telefonda görüştü.⁴⁴ Bu kişiler yaklaşık bir hafta sonra Türkiye'ye düzensiz yollarla geri döndüler. Bu kişilerden biri Uluslararası Af Örgütü'ne üzerinde 18 Kasım 2015 tarihinde Cilvegözü/Hatay ilinden çıkış yapıldığını gösteren damganın bulunduğu pasaportunu gösterdi. Uluslararası Af Örgütü araştırmacıları ayrıca Erzurum'dan Suriye'ye sınır dışı edildikten sonra düzensiz yollarla Türkiye'ye geri dönen beş Suriyeli mülteciyle de mülakatlar gerçekleştirdi. Bu kişilerin tutarlı olarak aktardığı anlatımlara göre, Erzurum Geri Gönderme Merkezi'nden 17 Kasım akşamı başlayan ve 20 Kasım'a kadar devam eden beş farklı sınır dışı işleminde toplamda 130 kişi sınır dışı edildi.⁴⁵ Uluslararası Af Örgütü araştırmacıları Düziçi'nden Bağdat'a gönderilmesinden kısa bir süre sonra Iraklı bir sığınmacı ile görüştü. Sığınmacı hayatından endişe ettiği için saklanarak yaşadığını söyledi.⁴⁶

Uluslararası Af Örgütü'ne aktarılan anlatımlara göre yetkili makamlar mülteci ve sığınmacılara “gönüllü olarak” geri dönmeyi kabul etmeleri için çeşitli düzeylerde baskıda bulundular. Hama'dan gelen 23 yaşındaki Suriyeli kadın bir mültecinin anlatımı Uluslararası Af Örgütü'nün görüştüğü diğer mültecilerin söylediklerinin tipik bir örneğini oluşturuyor. Bu kişi Düziçi kampında tutulduğu esnada yetkililerin kendisine “Ya Suriye'ye geri döneceksin ya da hapisanede kalacaksın. Seçeneklerin bunlar” dediğini ifade etti.⁴⁷ Dört çocuğuyla (12, 10, 8 ve 3 yaşlarında) birlikte Düziçi'nde

⁴⁴ İstanbul'da bir erkek ve bir kadın mülteciyle telefon üzerinden gerçekleştirilen mülakat, 20 Kasım 2015.

⁴⁵ İstanbul'da iki erkek ve bir kadın mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 25 Kasım 2015; Şanlıurfa'da iki erkek mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 30 Kasım 2015; Hatay'da kadın bir mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 2 Aralık 2015.

⁴⁶ Uluslararası Af Örgütü, *Acil Eylem: Mülteciler Suriye'ye Zorla Geri Gönderilmesi Riskiyle Karşı Karşıya*, EUR 44/2521/2015, 24 Eylül 2015, <https://www.amnesty.org/en/documents/EUR44/2521/2015/en/>.

⁴⁷ Bursa'da kadın bir mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 24 Kasım 2015.

alıkonulan ve İdlib'ten gelen Suriyeli bir kadın da yetkililerin kendisine Türkçe olduğu için anlamadığı bir gönüllü geri dönüş formunu imzalamasını söylediklerini anlattı. Bu kişinin verdiği bilgiye göre yetkililer kendisine “Bunu tercüme etmeyeceğiz. İmzalamazsan burada kalacaksın” dediğini ifade etti.⁴⁸ 26 yaşındaki bir diğer Suriyeli kadın da Erzurum Geri Gönderme Merkezi'nde alıkonulan kişilerden bir bölümünün zor kullanılarak bir belgeye parmak bastıklarını söyledi.⁴⁹ 23 yaşındaki Suriyeli bir erkek ise Erzurum'daki bir grubun içinde olduğunu ve Suriye'ye gönüllü olarak geri döndüğünün ispat edilmesi amacıyla üç yaşındaki bir çocuğun parmak izinin zorla alındığını aktardı.⁵⁰

Erzurum Geri Gönderme Merkezi'nden Suriye'ye sınır dışı edilen kişiler Türkiye yetkililerinin kendilerini doğrudan Hatay ilindeki Cilvegözü/Bab Al Hawa sınır kapısına götürdüklerini ve bu sınırın Suriye tarafının silahlı Ahrar al Sham örgütünün kontrolünde olduğunu söylediler. Kamışlı'dan gelen 26 yaşındaki Suriyeli bir kadın sorgulanmalarının ardından serbest bırakılan yaklaşık 20 kişilik bir grubun içinde olduğunu ifade ederken⁵¹; 23 yaşındaki Suriyeli bir erkek ise Uluslararası Af Örgütü'ne Türkiye'den sınırdışı edilen dört erkeğin Ahrar al Sham üyeleri tarafından gözleri bağlanarak bir arabayla götürüldüklerini gördüğünü ve bu kişilerin başlarına ne geldiğini bilmediğini anlattı. Bu kişi ayrıca bir arkadaşının, Erzurum Geri Gönderme Merkezi'nden sınır dışı edilen iki kişinin İdlib'ten Halep'e gitmeye çalışırken el Kaide'nin Suriye'deki resmi kolu Jabhat al Nusra tarafından yakalandıklarını ve hapse atıldıklarını söylediğini aktardı.⁵²

Uluslararası Af Örgütü'nün görüştüğü onlarca sığınmacıdan hiçbirine talep etmelerine rağmen imzaladıkları belgenin bir nüshası verilmedi ve (salıverilme sırasında kendilerine iade edilen) kameralı telefonlarıyla bu belgelerin fotoğraflarını çekmelerine de müsaade edilmedi. Bu kişilerin büyük bir bölümü belgenin içeriğini anlamamıştı ve yetkililer bazı vakalarda imza talep ederken belgenin üzerini bir kâğıtla kapatmıştı. Belgeyi görebilenler ise belgenin Türkçe olduğunu ve sadece bir yerinde Arapça olarak “Suriye'ye kendi rızamla geri dönüyorum” ibaresi bulunduğunu söyledi. Düziçi alıkonulma merkezindeki yetkililerin Uluslararası Af Örgütü'ne verdiği boş bir belge de bu anlatıma genel olarak uyuyor; ancak bu belgedeki Arapça bölümde “Suriye Arap Cumhuriyeti'ne geri dönmem gerekiyor” ibaresi yer alıyor. Yetkili makamların bu salıverilme tutanaklarına ilişkin standart bir form mu kullandıkları ya da yerel yetkililerin kendi formlarını mı hazırladıkları sorusunun cevabı ise belirsiz.

Alıkonulan diğer kişiler Uluslararası Af Örgütü'ne sınır dışı edilmediklerini;

⁴⁸ İstanbul'da kadın bir mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 26 Kasım 2015.

⁴⁹ İstanbul'da kadın bir mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 25 Kasım 2015.

⁵⁰ Şanlıurfa'da erkek bir mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 30 Kasım 2015.

⁵¹ İstanbul'da kadın bir mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 25 Kasım 2015.

⁵² Şanlıurfa'da erkek bir mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 30 Kasım 2015.

bunun yerine serbest bırakılırken ülkeyi belli bir süre içinde- ki bu süre genellikle 30 gün- terk edeceklerini bildirdikleri bir belgenin imzalatıldığını anlattılar. Bu vakaların da tamamında kişilere bu belgelerin bir nüshası verilmedi. Kişiler söz konusu süre içinde ülkeden ayrılmadıkları takdirde yakalanırlarsa yeniden alıkonulup sınırdışı edilme riskiyle karşı karşıya kalıyor. 23 yaşındaki Suriyeli bir erkek Uluslararası Af Örgütü'ne yukarıda bahsedilen bir çerçevede serbest bırakıldığından ötürü birkaç gün sonra AB'ye düzensiz yollarla geçmeye çalışacağını ve bunun nedenlerinden birinin de polisin kendisini yeniden yakalayıp aslında Suriye'de olması gerektiğini anlamasından duyduğu korku olduğunu anlattı.⁵³

Alıkonulmadan önce Türkiye'de Geçici Koruma altında kaydını yaptırmasına rağmen Düziçi'nde 22 gün boyunca tutulan bir Suriyeli kadın ise, alıkonulmasının ardından yasal statüsündeki belirsizlik nedeniyle üç yaşındaki hasta kızını doktora götüremediğini ve diğer üç çocuğunun okula kayıtlarını yaptıramadığını belirterek, sekiz yaşındaki oğlunun her gün kendisine "Anne, okula gitmek istiyorum" dediğini aktardı. Bu kişi Uluslararası Af Örgütü'ne bir ay içinde yasal statüsünü olumlu olarak netliğe kavuşturamadığı takdirde Suriye'ye geri döneceğini söyledi.⁵⁴

SONUÇ

Bu raporda belgelenen insan hakları ihlalleri Türkiye yetkililerinin ülkede bulunan mülteci ve sığınmacılara yönelik genel anlamıyla olumlu ve insani bakış açısıyla çelişiyor. Söz konusu ihlallerin AB-Türkiye Ortak Eylem Planı müzakerelerinin başladığı bir zamana tekabül ettiği göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin düzensiz olarak Avrupa'ya geçmeye çalışırken yakalanan mülteci ve sığınmacılara gösterdiği hukuka aykırı muamelenin, ülkenin Yunanistan'la olan 700 kilometreden uzun deniz sınırlarını geçen yüz binlerce kişiyi durdurması için AB tarafından yapılan siyasi ve lojistik talepler nedeniyle arttığı sonucunu çıkarmamak elde değil. Alıkonma ve sınırdışı uygulamalarının istisnai olması bu uygulamaları kabul edilebilir kılmıyor. Güçlü kanıtlar Türkiye yetkililerinin topraklarında bulunan ve aralarında çocukların da olduğu en hassas durumdaki kişilerden bazıları alıkoyduğunu ve bu alıkoyma işlemi de hukuki bir alıkonma rejiminden ziyade adeta kaçtırmaya benzer bir şekilde yaptığını ortaya koyuyor. Mültecileri Suriye ve Irak'a geri dönmeye zorlamak insafsız olduğu kadar Türkiye hukuku ve uluslararası hukuk çerçevesinde de hukuka aykırı bir işlem.

⁵³ Şanlıurfa'da erkek bir mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 30 Kasım 2015.

⁵⁴ İstanbul'da kadın bir mülteciyle gerçekleştirilen mülakat, 26 Kasım 2015.

Söz konusu alıkonma ve geri gönderme uygulamalarının düzensiz geçişlerle mücadele edilmesine yönelik AB-Türkiye anlaşmasının müzakere edilip imzalandığı bir bağlamda gerçekleşmiş olduğu gerçeği ise tüyler ürpertici. Göç anlaşmasının yürürlükte olduğu göz önünde bulundurulduğunda geleceğin neler getireceği şimdilik belirsiz. Ancak açık olan bir husus var. O da AB ve Türkiye'nin her türlü göç anlaşmasının sözü edilen hukuka aykırı uygulamalara son verecek ve Türkiye'deki mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin haklarına tam anlamıyla saygı gösterecek şekilde uygulanmasını sağlamadaki ortak bir sorumluluğa sahip olduğu gerçeğidir.

TAVSİYELER

Uluslararası Af Örgütü, Türkiye ve Avrupa Birliği'ne göç anlaşmasının uygulanmasının Türkiye'deki mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin haklarına saygı göstermesini sağlama çağrısında bulunuyor.

Uluslararası Af Örgütü bu kapsamda Türkiye hükümetine yönelik olarak şu tavsiyelerde bulunmaktadır:

- Mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin alıkonulmalarına yalnızca hukukun öngördüğü şekilde, durumun gerekliliklerine uygun ve ulaşılmak istenilen meşru amaçla orantılı olacak şekilde başvurulmalıdır;
- Mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin alıkonulmaları istisnai olmalı ve bu uygulama her bireyin kişisel durumları temelinde yapılacak bir değerlendirmenin sonucuna dayanmalıdır;
- Mülteci, sığınmacı ve göçmenlere alıkonma nedenleri en kısa zamanda ve anlayabildikleri bir dilde bildirilmelidir;
- Tüm alıkonma yerlerine avukatların, aile bireylerinin, bağımsız doktorların, bağımsız insan hakları örgütlerinin ve BMMYK'nın erişimi güvence altına alınmalıdır;
- Alıkonulan kişilerin (telefon ya da mümkün olduğu takdirde internet vasıtasıyla) dışarıyla düzenli bir biçimde temas edebilmeleri ve avukatlar, aile bireyleri, arkadaşlarının yanı sıra bağımsız insan hakları örgütleri ve BMMYK tarafından ziyaret edilebilmeleri güvence altına alınmalıdır;
- Hiç kimse ciddi insan hakları ihlalleriyle karşı karşıya kalma riskinin bulunacağı yere geri gönderilmemelidir ve kişilere geri dönmeleri için baskı yapılmamalıdır;
- Hukuka aykırı olarak gerçekleştirilen alıkonma ve sınırdışı iddialarının

tümü hızlı ve etkili bir biçimde soruşturulmalı, sorumlu olduğu tespit edilen kişilerin hesap vermeleri ve mağdurlara kapsamlı tazmin sağlanmalıdır.

Uluslararası Af Örgütü Türkiye hükümetine ve AB'ye yönelik olarak şu tavsiyelerde bulunmaktadır:

- AB-Türkiye Ortak Eylem Planı'nın uluslararası insan hakları hukuku ve standartlarıyla uyumlu olmasının sağlanması için bu planın uygulamasına yönelik bağımsız bir izlemenin bulunması güvence altına alınmalıdır. Eylem Planı'nın uygulanmasını izlemek amacıyla oluşturulan göç konusundaki AB-Türkiye Üst Düzey Çalışma Grubu, alınan insan hakları tedbirlerini düzenli olarak ve kamuya açık bir biçimde paylaşmalı ve Çalışma Grubu'nda bu rolü yürütecek (insan hakları kurumları, parlamenterler, sivil toplum örgütleri ve uluslararası örgütler gibi) çeşitli bağımsız aktörlere yer verilmelidir;
- AB tarafından mali destek verilen alıkonma merkezleri için bağımsız uluslararası ve yerel sivil toplum örgütleri tarafından tasarlanan bir gözlem mekanizması tesis edilmeli ve bu mekanizmaya, alıkonma merkezlerine düzenli erişimi ve tavsiyelerin etkili bir biçimde uygulanması için izleme yetkisi verilmelidir;
- Avrupa Komisyonu, göçmen ve sığınmacıların hukuka aykırı bir biçimde alıkonmaları ve hukuka aykırı bir biçimde sınırdışı edilmeleri için kullanılan göçle ilgili alıkonma merkezlerine yönelik teçhizat ve altyapı sağlanmasına yönelik tüm mali destekleri askıya almalıdır;
- Acil olarak, Türkiye'deki mülteci ve sığınmacıların AB'ye ulaşmaları için yeniden yerleştirme yerleri ile diğer yasal yolların artırılması için gecikmeksizin somut adımlar atılmalıdır.